

58. Линниченко И.А. Грамоты Галицкого князя Льва и значение подложных документов как исторических источников // Известия ОРЯиСИАН. – Санкт-Петербург, 1904. – Т. IX. – Кн. 1. – С. 80–102.
59. Грушевский Мих. Еще о грамотах кн. Льва Галицкого (По поводу статьи проф. Линниченка) // Известия ОРЯиСИАН. – Санкт-Петербург, 1904. – Т. IX. – Кн. 4. – С. 268–283.
60. Грушевський М. [Рецензія] Литовско-русский сейм, опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешнею исторію государства, Матвея Любавского. – М[оск]ва, 1901 // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVII. – С. 10–12.

Аннотація. *Рецензійне насліддя Михайла Грушевського кінця ХІХ – початку ХХ століття: проблематика, теорія, методологія.* Стаття присвячена аналізу рецензійного насліддя М. Грушевського в контексті українознавчих дискусій кінця ХІХ – початку ХХ століття. Виявлена основна проблематика критических виступлень ученого, його теоретико-методологіческіе пріоритети. Сделан вывод о значительном влиянии рецензий историка на украинскую историческую мысль того времени.

Ключевые слова: М. Грушевский, рецензия, историософия, методологические взгляды, дискуссия

Summary. *Telvak V.V. Mikhajlo Hrushevsky's editorial heritage at the end of XIX – beginning XX century: problems, theory, methodology.* The article is devoted to the analysis of M. Hrushevsky's editorial heritage in the context of the Ukrainian discussions at the end of XIX – beginning XX century. The leadership issues of scientist's critical speeches have been shown, his theoretical and methodological priorities have been found. The conclusion about the significant impact of the historian's reviews on contemporary Ukrainian historical thought has been made.

Key words: M. Hrushevsky, the review, historiosophy, methodological views, discussion

Надійшла до редакції 20.11.2011
Затверджена до друку 20.11.2011

УДК 930.1(477)“653”:050

І.І. Савчук

ВИСВІТЛЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “УКРАЇНА”

У статті проаналізовано проблематику досліджень з історії Київської Русі, представлених на сторінках журналу “Україна”. Висвітлено основні дискусійні питання вивчення цієї епохи авторами часопису. З’ясовано внесок оприлюднених в “Україні” публікацій у розробку давньоруської проблематики тогочасною історичною наукою.

Ключові слова: Київська Русь, східні слов’яни, етногенез

Від початку свого існування журнал “Україна” був невід’ємною частиною української історіографії і віддзеркалював її реальний стан і тенденції розвитку. Створений як орган Українського наукового товариства у Києві, часопис, завдяки високому науковому рівню та універсальності тематики, посів провідні позиції серед істориків Наддніпрянщини. Бурхливий розвиток суспільного життя в першій третині ХХ ст., процеси демократизації, піднесення національної самосвідомості сприяли активізації видавничої діяльності та розвитку українознавчих досліджень. У цьому національному русі журнал “Україна” посідав особливе місце з огляду на специфіку виконуваних ним історико-наукових завдань.

Чільне місце на шпальтах часопису відводилося проблемам давньоруської історії. Чимало дослідників студіювали стрижневі дискусійні питання згадуваної епохи. Особливу ж увагу авторів привертала проблеми руського літописання, церковно-політичної та славистичної тематики, що давало змогу відтворити цілісну картину життя в Київській Русі. Значно менше матеріалів часопису відведено висвітленню питань християнізації Русі, що пов’язано з меншою гостротою тогочасних наукових дискусій з цієї проблеми. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена тим, що майже відсутні історіографічні опрацювання журналу “Україна” (назвемо тут окремі публікації А. Жуковського [1, 5], Р. Пирога [2, 14],

В. Масненко [3, 256] та деяких інших дослідників). Є також потреба узагальнити стан дискусій над давньоруською добою в українській історії крізь призму публікацій на сторінках видання. З огляду на це мета розвідки полягає у висвітленні проблемних питань давньоруської доби, порушених ученими на шпальтах "України".

Літописна традиція належить до видатних явищ світової літератури, історіографії та культури. Історія Київської держави IX–XIII ст. побудована здебільшого на літописних свідченнях.

Найвизначнішою літописною пам'яткою того часу є "Повість минулих літ". Автори "України" ставили перед собою завдання дослідити питання авторства цього твору та датування його окремих частин.

Важливою проблемою аналізу "Повісті минулих літ", на яку часто звертали увагу дослідники, було питання атрибуції літопису. Євген Перфецький на сторінках часопису подав огляд окремих гіпотез з цього приводу. За словами вченого, незважаючи на усталену історіографічну традицію, згідно з якою "Повість" пов'язувалася з іменем літописця Нестора, все ж є сумніви щодо вірогідності цієї тези [4, 11]. У наукових колах того часу утвердилася гіпотеза, що автором більшої частини тексту міг бути Сильвестр – ігумен Михайлівського Видубицького монастиря, а все, що пов'язано з Києво-Печерським монастирем, і справді написав Нестор [4, 12]. Дотримуючись цього трактування, учений дійшов висновку, що літопис – це колективна праця кількох поколінь книжників і досліджувати його потрібно саме в цьому річищі. Зазначимо, що на сьогодні українська історична наука також не дає однозначної відповіді на питання щодо авторства цієї пам'ятки. Ця обставина зумовлена різноголоссям свідчень літописних зводів (Іпатівський та Лаврентіївський), у яких як автори "Повісті" згадуються Сильвестр і Нестор [5, 739].

Проблему датування окремих частин літопису у своїй рецензії на працю Миколи Нікольського намагався розв'язати Степан Гаєвський. Автор, як вважав рецензент, спробував висвітлити питання про датування найстаріших писемних джерел Русі. М. Нікольський, стверджував критик, доводив, що племена полян були знайомі з християнською релігією значно раніше, ніж грецька віра визнана державною [6, 127]. Відомості про цей факт містяться в "Повісті минулих літ" (оповідання про Бориса та Гліба). Згідно з дослідженнями автора, зазначав С. Гаєвський, висувається нова теорія про культурний зв'язок полян із західним слов'янством у контексті впливу західнослов'янської писемності на руську. Недоліком праці вченого рецензент називав той факт, що він не звертався до наукових розробок Михайла Грушевського, де зібрано докладні матеріали про вивчення цієї літописної пам'ятки як джерела української самобутньої культури [6, 129]. Зазначимо, що саме М. Грушевський висунув тезу про те, що літописання було місцевим явищем, яке жилося київською культурною традицією та надало поштовх подальшій історіографічній роботі на давніх українських землях [7, 150]. Ще однією рисою, що характеризує історичну творчість Київської Русі, особливо в порівнянні з історичною традицією народів із сильнішою писемною культурою, учений вважав колективність та анонімність. Він наголошував, що "ми зовсім не маємо історичних творів окремих і самостійних, а тільки те, що ввійшло в більші історичні збірники чи компіляції, здебільшого сильно проредаговані їх компіляторами" [7, 159].

Помітне місце на сторінках журналу посідали публікації, присвячені дослідженню "Слова про Ігорів похід" як визначної літературної пам'ятки давньоруської доби. Автори часопису ставили перед собою завдання вивчити структуру "Слова", його українські переклади, мовні та літературні прийоми, а також спірні питання щодо ідентифікації окремих постатей у творі.

Однією з проблем вивчення цього джерела тогочасні дослідники вважали аналіз його перекладів задля глибшого розуміння змісту пам'ятки. Саме таке завдання поставив перед собою Михайло Марковський. Він зазначав, що цей твір має неабияке значення для істориків і мовознавців, бо є прототипом давнього українського письменства, а сучасною українською мовою його майстерно адаптували такі визнані майстри українського слова, як Тарас Шевченко, Панас Мирний, Михайло Максимович [8, 136]. Ще одна важлива теза автора пов'язана із розумінням цієї відомої пам'ятки як пісні. Про згадану жанрову приналежність

свідчить той факт, що в самому творі “Слово” тричі називається піснею. Принагідно зазначимо, що сучасна історична наука не відкидає такого трактування, посилаючись на тогочасні тези Михайла Грушевського та Леоніда Махновця [5, 765].

Важливим аспектом при вивченні “Слова про Ігорів похід” є рецепція цієї пам’ятки в історичній культурі кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. В одному з номерів часопису за 1914 р. Володимир Перетц подав критичний огляд праці Миколи Гудзія, присвяченої вивченню літератури “Слова”. Автор, за словами рецензента, вважав, що це джерело відрізняється від інших тогочасних пам’яток своєю поетичною формою, і пов’язував його з літературною Київською школою ХІ–ХІІ століть [9, 88]. Заслуга вченого, як зазначав В. Перетц, полягала в докладному огляді присвячених “Слову” досліджень за 1894–1914 років. Праця М. Гудзія заслуговує на увагу, оскільки, як твердив критик, вона є досить повним коментованим бібліографічним каталогом [9, 89].

Започатковану М. Гудзієм працю продовжив сам В. Перетц. Рецензію з приводу його дослідження опублікував на сторінках часопису В’ячеслав Ржига. Вона, за словами критика, містила перелік наукових студій, надрукованих протягом 1914–1923 років [10, 180]. В.Ржига дав власну оцінку також статті В. Перетца, в якій автор досліджував вплив біблійних книг на “Слово». Серед них він назвав Галицьке Євангеліє 1144 р., Христинопольський Апостол ХІІ ст., Симоновський Псалтир 1280 р. та інші [10, 182]. Наукові студії дослідника, зазначав оглядач, мають важливе значення для вивчення “Слова”, зокрема з огляду на його зв’язок із тогочасними релігійними працями.

Російський філолог також зауважив, що як талановитий мовознавець і літературознавець, В. Перетц науково підійшов до вивчення “Слова” та визначення його жанрової специфіки як руської пісні [11, 177]. Свої погляди дослідник, за словами критика, виклав у праці “Слово про Ігорів похід. Пам’ятка феодальної України-Русі ХІІ ст.”. Основна мета наукових студій В. Перетца, стверджував рецензент, полягала в тому, щоб підвести підсумки у вивченні “Слова” як поетичної пам’ятки [11, 180].

Відгукуючись критичними оглядами на праці українських та зарубіжних учених, В. Ржига запропонував власне розуміння “Слова” як літературного твору. Завдання його розвідки полягало в тому, щоб з’ясувати особливості мовного стилю тексту “Слова про Ігорів похід”. Автор навів окремі текстові фрагменти, проаналізував їхню словесну та звукову структуру і дійшов висновку, що за формою ця пам’ятка є поетичною піснею [12, 24]. Зазначимо, що вчений в цьому питанні був цілком солідарний з академіком В. Перетцом.

Журнал “Україна” зосереджувався також на історіографії “Слова”. Загальновідомо, що одним із перших в українській науці вивчення цієї пам’ятки ініціював М. Максимович. Із нагоди 125-ої річниці з дня його народження Микола Чернявський опублікував статтю про вченого як першого перекладача “Слова про Ігорів похід” сучасною українською мовою [13, 4]. За словами науковця, автор поетично відтворив цю пам’ятку в стилі народних пісень. Водночас, зазначав М. Чернявський, найбільша помилка видатного дослідника була в тому, що він інтерпретував “Слово” саме як пісню в сучасному розумінні. Це ускладнювало його працю, бо відома пам’ятка є поетично-прозовим твором [13, 5]. Переклад М. Максимовича, стверджував оглядач, незважаючи на деякі неточності, близький до первинного оригіналу.

Однією з проблем вивчення “Слова” є питання про ідентифікацію згадуваної у творі постаті Трояна. Вирішити цю проблему на сторінках “України” спробував Григорій Ільїнський. Учений висунув гіпотезу, що цим ім’ям автор пам’ятки міг назвати Святослава Ігоровича, адже переклад слова “Троян” українською мовою може означати “батько трьох синів”, як це й було у випадку Святослава [14, 13]. Дослідник не залишив поза увагою інше наукове припущення, згідно з яким “Троян” – це Олег Святославович. Саме таке припущення зробив російський філолог Микола Шляков, обґрунтовуючи його у статті “Троян у “Слові про Ігорів похід”” [14, 17]. Незважаючи на різні інтерпретації, Г. Ільїнський зазначив, що й досі в історичній науці немає єдиного погляду на цю особу.

Ще однією пам’яткою, яку досліджували на сторінках “України”, була Руська Правда – збірник правових норм звичаєвого права. Цей давньоруський правовий звід законів представлений у трьох редакціях. Одна з них – це коротка Руська Правда, найдавніша за

часом укладання. До проблем її аналізу звертався Віктор Новицький, рецензуючи працю Василя Чернова, у якій останній назвав згадану пам'ятку першим законодавчим актом Київської Русі. За словами критика, учений не зацентрував на відмінності між єдиним списком – короткою Правдою – та писемними пам'ятками, що були її окремими частинами [15, 147]. У своїй статті автор, за словами рецензента, досліджував Правду Ярослава та Правду Ярославичів як невід'ємні складові цього джерела. Аналізуючи погляди вченого, В. Новицький погодився з ним у тому, що до нас дійшла не вся Правда Ярославичів, а лише її частина [15, 148].

Об'єктом обговорення на сторінках часопису був також "Устав" князя Володимира Великого. Цінність "Уставу" полягала в тому, що в княжій Русі він регулював становище християнської церкви [16, 175]. Аналізу цієї церковної пам'ятки присвячено книгу українського емігрантського вченого Олександра Лотоцького. На неї відгукнувся рецензією російський історик церкви Костянтин Харлампович. Він гостро розкритикував автора, стверджуючи, що "Устав" усе ж таки викликає сумніви щодо своєї автентичності. Основним аргументом, який доводить цей факт, дослідник назвав те, що пам'ятка не збереглася в первісному вигляді [16, 176]. Проаналізувавши працю вченого, К. Харлампович висловив авторові побажання: при написанні наступної розвідки палеографічно вивчити найближчі до оригіналу копії "Уставу" та з'ясувати його взаємозв'язок із церковними пам'ятками латинського Заходу для ґрунтовнішого та об'єктивнішого прояснення цієї проблеми [16, 177].

Студії над церковнослов'янськими писемними пам'ятками також були предметом аналізу авторів "України". Ця проблема знайшла своє відображення в рецензії українського славіста Дмитра Абрамовича на книги Івана Огієнка. Аналізуючи першу працю на той час професора Варшавського університету "Найважливіші пам'ятки церковнослов'янської мови", рецензент зазначав, що автор навів перелік старослов'янських мовних пам'яток X–XI ст. із докладним критико-бібліографічним аналізом назви та походження кожної з них [17, 185]. За словами Д. Абрамовича, хоча книга дослідника не дає в науковому плані нічого нового, усе ж вона є корисним довідником для всіх, хто цікавиться історією старослов'янської мови.

Наступна праця автора "Wzory pi[m Cyrylickich X–XVII ww.", як стверджував критик, – це своєрідний підручник для вивчення слов'яно-руської палеографії [17, 188]. У додатках до неї містяться фотокопії писемних пам'яток X–XVIII ст. – кириличних, грецьких та глаголичних. Зазначимо, що праці І. Огієнка рецензент не зараховував до категорії наукових *sensu stricto*, оскільки вони, на його думку, не містять нових даних із досліджуваної проблематики.

Окрім давньоруських писемних пам'яток, які дають уявлення про суспільне, культурне та зовнішньополітичне становище у Київській Русі, не менш важливе значення мають і зарубіжні джерела, де подано свідчення про Київську державу. Це, зокрема, скандинавські саги, у яких аналізуються взаємовідносини Русі з варягами. Одній із них – "Сазі про Олафа Тріггвасона" – присвячено розвідку Аркадія Ляценка. Ця пам'ятка містить окремі відомості про початок християнства на Русі [18, 4]. Студія автора мала на меті з'ясувати доказову базу цієї гіпотези. Дослідник зазначав, що переклад цієї саги українською мовою зробив М. Грушевський у праці "Виїмки з джерел до історії України-Руси". Переказ змісту твору відображає походи Олафа на Русь, а також містить окремі відомості про княгиню Ольгу [18, 15]. Скрупульозно вивчивши зміст саги, учений дійшов висновку, що вона не надає жодної інформації про запровадження християнства та хрещення Русі.

Вагоме місце на сторінках журналу відводилося проблемам історії східного слов'янства, зокрема дослідженням слов'янського етногенезу. Ця проблематика включає в себе питання походження слов'янського етносу, формування його території, визначення характеру матеріальної та духовної культури на різних етапах розвитку. Складність вирішення цих питань завжди породжувала гостру дискусію серед українських та зарубіжних дослідників. Вихід 1924–1925 рр. у Празі праці Любора Нідерле, у якій автор проаналізував історію східнослов'янського етногенезу, викликала появу на сторінках журналу рецензії академіка Степана Смалья-Стоцького. За словами вченого, чеський славіст вважав, що прабатьківщина слов'ян охоплює територію між басейном середньої Вісли і Карпатами на заході, Нарвою і Прип'яттю на півночі, над Середнім Дністром на сході, а також над верхнім Бугом, Дністром,

Прутом і Серетом на півдні [19, 5]. Концепція Л. Нідерле, як стверджував рецензент, покладена в основу Вісло-Дніпровської теорії походження слов'ян, яка і сьогодні має багато прихильників [19, 17]. Заперечуючи твердження чеського славіста про існування спільної “колиски” східних слов'ян на Середній Наддніпрянщині, український учений писав: “Словіни новгородські, Радимичі і В'ятичі, Кривичі та й Дреговичі середнього Дніпра ані не бачили і в тій колисці ніколи не лежали і звідти в свої нові оселі не розходилися... Так само і Бужани, і Волиняни, і Дуліби, і Тиверці не вилежувалися в колисці над Дніпром. Якоїсь єдності і спільності східних слов'ян з одним центром не бачимо навіть ще далеко пізніше, а не то в цих давніх часах” [19, 21]. Академік наголошував на тому, що чеський дослідник не торкнувся питань антропологічного, мовного та етнографічного вилучення східного слов'янства із всеслов'янського загалу і не дослідив фактори зв'язку та відцентрові елементи цього процесу. Відповідно, підсумував оглядач, це знижує наукову вартість книги.

Така гостра реакція на гіпотезу Л. Нідерле щодо слов'янського ареалу розселення та прабатьківщини слов'янства не залишилася поза увагою інших авторів часопису. Її продовженням стала рецензія В. Новицького на критичну статтю академіка С. Смаль-Стоцького. Оглядач проаналізував погляди вченого, стверджуючи, що останній дотримувався теорії скандинавського походження Русі та не визнавав гіпотези про поширення східного слов'янства до Чорного та Азовського морів [20, 121]. В. Новицький також дав власну оцінку науковим твердженням Л. Нідерле, вказуючи, що той був прихильником теорії великоросизму слов'ян. У критичному огляді рецензент спростовує аргументи чеського вченого, наводячи свідчення з “Повісті минулих літ” про те, що Руська земля – це давня українська територія. Отже, узагальнив критик, гіпотеза Л. Нідерле про “єдину Русь” не має наукового підтвердження [20, 122].

У першій третині ХХ ст. в українській історичній науці виникають серйозні наукові дискусії щодо етногенезу українців у процесі східнослов'янського розселення. Передусім це було пов'язано з високим ступенем національного самоусвідомлення та свідчило про методологічну зрілість української історико-етнологічної наукової галузі [3, 256]. Цікаві думки про походження українців висловлював Дмитро Дорошенко. Відлік історії українських племен він починав від ІV ст., коли вони заселяли територію Галичини та Волині – правдоподібно, слов'янської правітчизни. У ІХ ст., за словами вченого, вони були представлені цілою групою: полянами, сіверянами, древлянами, дулібами, білими хорватами, тиверцями, уличами. Д. Дорошенко вважав, що у другій половині ІХ ст. простежуються початки організації держави, яку заснувала варязька династія Рюриковичів. При цьому відбулося переміщення осередку державного життя з півночі – Новгорода – на південь – до Києва. Відтак історик дотримувався погляду про формування українців як етносу в давньокиївську добу, а великоруську народність вважав наймолодшою серед інших слов'янських народностей [3, 262].

Інший український дослідник, Сергій Шелухін, у 1920-х рр. сформулював та активно пропагував теорію кельтського походження Русі. Він вважав, що українці етнічно оформилися шляхом асиміляції кельтських та грецьких елементів, які мігрували з Рутенії (область у південній Франції) через адриатичні, придунайські терени на узбережжя Азовського моря, а звідти на територію сучасної України [3, 263]. Зазначимо, що українська наукова думка 1920-х рр., як про це аргументовано пише В. Масненко, була репрезентована чималою кількістю альтернативних історичних концепцій щодо етногенезу українців, а тодішні дискусії не завершилися виробленням якогось уніфікованого підходу до проблеми націогенезу.

У контексті дослідження східнослов'янської проблематики чільне місце посідає питання державного ладу східних слов'ян. Студія академіка О. Малиновського, присвячена аналізу цієї проблеми, також стала об'єктом критичного огляду на сторінках часопису. Автор, за словами В. Новицького, виклав стару схему російських учених ХІХ ст., не відділяючи Київської Русі від Новгорода, а Галичину та Волинь розглядаючи у тісному зв'язку з Литовсько-Руською державою [21, 146]. Що ж до галицьких та волинських земель, то рецензент заперечував доводи російського вченого, наводячи аргументи, які підтверджують політичну єдність і самобутність їх у складі Литви [21, 147]. Учений пояснював позицію автора тим, що він не зауважив праць М. Грушевського “Галицьке боярство ХІІ–ХІІІ ст.” та

В. Антоновича "Очерки по истории великого княжества Литовского", де висвітлено питання державного ладу українських земель у складі Литви. Монографія О. Малиновського, за словами рецензента, побудована на основі ідеологічних настанов, а не реальних відомостей. Дослідник, стверджував В. Новицький, навмисне опускав наукові факти з історії державного ладу східного слов'янства, оскільки не визнавав Київську Русь як незалежну від Новгороду державу. Зазначимо, що в сучасній українській історіографії теорія великоросизму слов'ян також спростовується як така, що не побудована на основі наукових доводів. Цей погляд обстоюють Олексій Толочко, Наталія Яковенко, Михайло Брайчевський та інші.

Проблеми слов'янської історії також неодноразово породжували дискусії на сторінках часопису. Одне із найбільш суперечливих питань стосувалося історії суспільного устрою східнослов'янських племен. У цьому контексті український етнограф і фольклорист Тодор Гавриленко написав статтю, присвячену аналізу наукових гіпотез Михайла Покровського про історію докласового суспільства у слов'ян. Він поділяв погляди вченого-марксиста про те, що рід був первинною суспільною організацією для слов'янства, а утворення держави у них відбулося з приходом варягів на руські землі, які підкорили собі переможені племена [22, 21]. Принагідно, автор статті навів погляди М. Грушевського, вказуючи, що останній розкритикував М. Покровського та довів, що у IV ст. розпався родовий лад слов'ян, а замість родової сформувалася родинна організація патріархального типу, що свідчило про високий культурний рівень східнослов'янських племен як індоєвропейської групи народів [22, 21].

Важливе значення на сторінках "України" відводилося студіюванню церковної історії періоду Київської Русі. У цьому річищі плідно працював сам головний редактор М. Грушевський. Праці дослідників, які стосувалися організації церковного життя, неодноразово ставали об'єктом критичного огляду історика. У поле зору вченого потрапили книги Володимира Пархоменка "Початок християнства на Русі. Очерки з історії Русі IX–X ст." та Михайла Присьолкова "Очерки по церковно-політичній історії Київської Русі X–XII ст.", які, за словами дослідника, подібні своїм змістом і манерою викладу [23, 112]. Для наукових праць цих авторів, вказував М. Грушевський, відправним моментом слугувала "Історія руської церкви" Євгена Голубінського [23, 112]. В. Пархоменко, за словами вченого, факти з історії витоків християнства тісно пов'язував із політичною історією князів – від Аскольда і Діра до Володимира Великого. Таке трактування, на думку головного редактора, призводить до спростування основної суті концепції автора, тобто дослідження церковної історії без прив'язання її до політичного життя у Київській Русі [23, 114].

Праця М. Присьолкова, стверджував історик, написана на основі досліджень Олексія Шахматова. Доцент Петербурзького університету проводив через свою книгу ідею про те, що грецька церковна ієрархія веде лінію візантійського імперіалізму на руських землях, не надаючи жодного значення місцевій церковній організації на Русі [23, 115]. Підводячи підсумки, М. Грушевський зазначив, що проаналізовані ним студії з історії християнської церкви дають розгорнуту картину церковного життя у Київській Русі і доповнюють історіографічну базу з цієї проблематики.

Отже, на сторінках "України" в багатьох дослідженнях, критичних і рецензійних матеріалах висвітлено низку важливих питань з історії Київської Русі. Найчисленнішою групою публікацій, присвячених згаданій епосі, були наукові статті та рецензії, що розкривали проблеми літописання та духовної культури русинів. Багато уваги автори часопису приділяли студіюванню стрижневих моментів східнослов'янської історії. Свідченням цього були змістовні критичні огляди та жваві дискусії навколо них. Не менш важливе значення мали й розвідки, що стосувалися церковно-політичного життя на Русі, а також проблем слов'янського етногенезу. У цілому, порушена в часописі проблематика давньої руської історії була доволі репрезентативною та охоплювала широкий спектр наукових студій. Це дає підстави говорити про зацікавлення тогочасних учених питаннями історії княжої Русі та відзначити вагомість голосу авторів "України" в наукових дискусіях першої третини ХХ століття.

Література

1. Жуковський А. Михайло Грушевський і журнал "Україна" / Аркадій Жуковський // Український історик. – 1986. – № 1–2. – С. 5–20.

2. Пиріг Р. Життя Михайла Грушевського: останнє десятиліття (1924–1934) / Р. Пиріг. – К., 1993.
3. Масненко В. Исторична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.) / Віталій Масненко. – К.: Відлуння-Плюс; Черкаси, 2001. – 440 с.
4. Перфецький Є. До питання про Нестора Печерського / Є. Перфецький // Україна. – 1918. – Кн. 1–2. – С. 11–21.
5. Історія української культури у п'яти томах. – Т. 1: Історія культури давнього населення України. – К., 2001. – 1135 с.
6. Гаєвський С. [Рец.:] Нікольський М. Повесть временних лет как источник для истории начального периода русской письменности и культуры / С. Гаєвський // Україна. – 1930. – Кн. 43. – С. 127–131.
7. Тельвак В. Михайло Грушевський як дослідник української історіографії / В. Тельвак, В. Тельвак. – К.; Дрогобич, 2005. – 334 с.
8. Марковський М. Слово про Ігорів похід / М. Маяковський // Україна. – 1917. – Кн. 1–2. – С. 135–140.
9. Перетц В. [Рец.:] Гудзій М. Література “Слова про Ігорів похід” за останнє двадцятиліття (1894–1914 рр.) – критико-бібліографічний очерк / В. Перетц // Україна. – 1914. – Кн. 2.
10. Ржига В. [Рец.:] Перетц В. До вивчення “Слова про Ігорів похід” / В. Ржига // Україна. – 1927. – Кн. 3. – С. 180–183.
11. Ржига В. [Рец.:] Перетц В. Слово про Ігорів похід. Пам'ятка феодальної України- Русі XII ст. / В. Ржига // Україна. – 1927. – Кн.3. – С. 177–180.
12. Ржига В. Гармонія мови “Слова про Ігорів похід” / В. Ржига // Україна. – 1926. – Кн. 4. – С. 24–34.
13. Чернявський М. Максимович як наш перший перекладач “Слова про похід Ігоря” / М. Чернявський // Україна. – 1929. – Кн. 38. – С. 4–8.
14. Ільїнський Г. Хто Троян у “Слові про Ігорів похід?” / Г. Ільїнський // Україна. – 1930. – Кн. 41.
15. Новицький В. [Рец.:] Чернов В. До питання про аналіз тексту короткої Руської Правди / В. Новицький // Україна. – 1930. – Кн. 42. – С. 147–149.
16. Харлампович К. [Рец.:] Лотоцький О. Церковний Устав князя Володимира Великого / К. Харлампович // Україна – 1927. – Кн. 3. – С. 175–177.
17. Абрамович Д. [Рец.:] Огієнко І. Найважливіші пам'ятки церковнослов'янської мови; Огієнко І. Wzory pism Sudylickich X–XVII ww. / Д. Абрамович // Україна. – 1930. – Кн. 39. – С. 184–189.
18. Ляшенко А. Сага про Олафа Триггвасона і літописне оповідання про Ольгу / А. Ляшенко // Україна. – 1926. – Кн. 4. – С. 3–23.
19. Смаль-Стоцький С. Східні слов'яни / С. Смаль-Стоцький // Україна. – 1928. – Кн. 3. – С. 3–23.
20. Новицький В. [Рец.:] Смаль-Стоцький С. Східні слов'яни / В. Новицький // Україна. – 1930. – Кн. 43. – С. 121–122.
21. Новицький В. [Рец.:] Малиновський О. Стародавній державний лад східних слов'ян / В. Новицький // Україна. – 1930. – Кн. 40. – С. 143–151.
22. Гавриленко Т. Погляди акад. М.М. Покровського на історію докласового суспільства у східних слов'ян / Т. Гавриленко // Україна. – 1932. – Кн. 3. – С. 21–24.
23. Грушевський М. [Рец.:] Пархоменко В. Початок християнства на Русі. Очерки з історії Русі IX–X ст.; Приселков М. Очерки по церковно-політичній історії Київської Русі X–XII ст. / Михайло Грушевський // Україна. – 1914. – Кн. 1. – С. 112–120.

Аннотация. *Савчук И.И. Освещение древнерусской проблематики на страницах журнала “Украина”. В статье проанализировано проблематику исследований по истории Киевской Руси, представленных на страницах журнала “Украина”. Выявлены основные спорные вопросы изучения этой эпохи авторами журнала. Определен вклад представленных в “Украине” публикаций в изучение древнерусской проблематики исторической науки того времени.*

Ключевые слова: *Киевская Русь, восточные славяне, этногенез*

Summary. *Savchuk I.I. The coverage of the old ruthenian issues on the pages of the magazine “Ukraine”. The article analyzes the problems of research on the history of Kyiv Rus, which were presented in the magazine “Ukraine”. The main controversial questions of studying this era were elucidated by the authors of the magazine. It was determined the contribution of the published in “Ukraine” publications in development of the ancient Rus’ problems by the historical science of that time.*

Key words: *Kievan Rus, the Eastern Slavs, ethnogenesis*

Надійшла до редакції 20.11.2011
Затверджена до друку 20.11.2011